

Mecénás és irodalom

A romániai magyar irodalom kezdeteire, az intézmények alakulására és a körülöttük folyó harcokra vonatkozó dokumentumok mindmáig csak részlegesen ismertek. Ezért különösen becsesek azok a levelek, amelyek a kolozsvári December 30. utca 20. szám alatti, volt Bánffy-ház pincéjéből kerültek elő, a nyirkos szemézből, részben megrongálódva, de az utolsó pillanatban mégis megmenekülve az enyészettől.

Címzettjük Bánffy Ferenc (1869—1938), korának mecénás hajlamú, széles látókörű, de nagyothallása miatt visszavonultan élő, ma már csak szűk körben ismert alakja. A katonai akadémiát végzett, gazdag kolozsborsai nagybirtokos, báró Bánffy Dezső egykori miniszterelnök fia élénk figyelemmel kísérte a politikai és művészeti eseményeket, s jómaga is ironikus tollú, közgazdasági jártasságú alkalmi publicista volt (a *Köztelek*, az *Ellenzék* és a *Magyar Kisebbség* hasábjain). Töredékes hagyatékának tanúsága szerint olyan közismert személyekkel tartott fenn rendszeres kapcsolatot, mint Jancsó Béla, Kós Károly, Jakabffy Elemér, Krenner Miklós, Sényi László, Makkai Sándor. Ebből a hagyatékból közlünk itt két Kós- és egy Kuncz Aladár-levelet.

A *Fekete kolostor* szerzőjének levele érdekes irodalomtörténeti adalék a későbbi mű fogadtatásáról, ugyanakkor Kuncz művészi tudatosságának újabb bizonyítéka.

(Ami a közlés filológiai hűségét illeti, a hosszú magánhangzók használata tekintetében a ma érvényes szabályokat vettem figyelembe, a szöveget egyébként betűhíven reprodukálom. A szögletes zárójel a helyrehozhatatlanul megrongált, hiányzó szövegrészeket, illetve valószínű kiegészítésüket jelzi.)

Méltóságos Uram, mint minden esetben, úgy ezúttal is igen megszívlelendő és roppant érdekes megjegyzéseit az Erdélyi Helikonban megjelent írásra — nem tagadom — meghatódottsággal olvastam s nem mulaszthatom el, ha levelemmel Méltóságodat zavarom is, hogy őszinte köszönetet [ne] mondjak érte. Jól tetszett látni azt, hogy kimon[dott]ajn tendenciózus művet nem akarok csinálni szörnyű fogsági élményeimből. Kerek, belső, művészi egészre törekszem s olyan valamit szeretnék nyújtani, amely a betűszerinti valóság és igazság mellett is, mondjuk valamelyek egységesítő művészeti és lélektani szemléleten szűrődik át. Ebből a készülő műből három fejezet már megjelent, a Helikonban közölt a negyedik. Vázlatban készen van az egész s ha a Sors kedvezéséből félévi időm lesz, megírom az egészet. Tudom, hogy a mű így is, teljes, művészi objektivitása mellett is vádirat lesz. A fejezet, amit olvasni tetszett, nem is a legkifejezőbb és nem is a legfelháborítóbb bizonyítéka annak a rendszeres és öntudatos embertelenségnek, amelynek öt éven át társaimmal áldozatai voltunk, mint olyan ártatlan civilemberek, akik tanulmányi célból a háború kitörése idején Fr-ban tartózkodtunk. Én [...] tlen egy franciának írtam a fogságból [...] egyet. professzornak s feltártam előtte, hogy [nincs?] az a háború, amivel ártatlan embereknek karamatákba való zsúfolását s olyan embertelen kínzásukat, amelyhez képest a büntetés — szanatórium — indokolni lehetne. Akkor ez a közbecsülésben álló egyetemi professzor szószerint azt írta illetékes helyeken utánajárt a dolognak s ott megnyugtatták őt, hogy Franciaországban éppen [úgy?] bánnak a magyarokkal, mint Magyarországon] a magyar[ok] bánnak a franciákkal. Ebből pedig egy szó sem volt igaz. Ettől a pillanattól fogva, franciához többé segítségért nem fordultam, türtem s megadtam magam a végzetnek. Mindezek ki fognak derülni könyvemből, amelyet bizonyára lefordítanak majd németre. Erre nézve már ajánlatot kaptam akkor, mikor az első közleményem Bpsten megjelent. Igaz ennek már 6 éve. Sajnos azóta nem volt módomban, hogy ezt a nagy művet (350—400 old.) egy végben megírjam. Egyes dolgok újra való átélésétől is fázom. A Haláltánc is négy napi betegségembe került... Mégegyszer köszönöm a Báró Úrnak nemes és kitüntető érdeklődését s vagyok

mindenben készséges híve
Kuncz Aladár

Kvár, hétfő.

A levelet Kuncz az *Ellenzék* fejléces papírjára írta kézzel. Keltezése hiányos. Ez sietségre vall. A címzett feltételezésem szerint csak Bánffy Ferenc lehetett. Valószínűnek tűnt, hogy felismerve a készülő regény rendkívüli értékét, Bánffy levélben kereste fel az író, s az erre adott válasz bukkant fel szinte öt évtizedes lappangás után.

Keltezését a levélben megadott támpont: az első közléstől eltelt hat év alapján próbáltam meghatározni. Elményeiről *Feljegyzések* cím alatt 1919 júliusában számolt be Kuncz az *Emberiség* című folyóiratban. Erre rászámítva az eltelt hat évet, a levél keltének az 1925. év adódott. Ez a feltevés azonban azonnal megdőlt, hiszen az *Erdélyi Helikon* alapítási éve 1928. Hogy a keltezést meghatározhassem, Dr. Jancsó Eleméméhez fordultam felvilágosításért, tudva azt, hogy Kuncz Aladár unokahúga és hagyatékának őrzője. S valóban, rövidesen minden tisztázódott.

Ismeretes, hogy az író 1929. február 4-i francia nyelvű levelében közli unokahúgával, hogy megírta a szóban forgó fejezetet, s Áprily kedvezően fogadta azt. (Jancsó Elemér: *Kuncz Aladár*. Utunk Évkönyv 1969.) Az *Erdélyi Helikon* 1929. februári számában megjelent részlet, a *Haláltánc Ile d'Yeun* a regény azonos című XXIII. fejezetének nem végleges változata. Így tehát a budapesti első közlés és a levél megírása között nem hat, hanem tíz év telt el. A végső bizonyíték ezután jött. Kuncz Aladár levelezéséből előkerült a Bánffy Ferenc-levél. Ennek keltezése 1929. február 21. Az idős úr, levelének tanúsága szerint, ökölbe szoritott kézzel olvasta végig az internáltakat pusztító influenzajárvány leírását. Biztatja az író, a regény megírására, s felveti egy esetleges német fordítás lehetőségét a *Klingsor* segítségével. A válasz már ismeretes, de németre még a mai napig sem fordították le. Mindezek alapján, a keltezés legkorábban a hónap utolsó hétfőjére tehető. Tehát 1929. február 25. Az előzőeken író a levélre bizonyára azonnal válaszolt.

Az egyetemi tanár, akinek a neve a megrongált levelen hiányzik: M. Martha, a Sorbonne professzora. Azonban a regényből az derül ki, hogy nemcsak egyetlen személyhez fordult segítségért. Írt Vendée prefektusának is, de az még válaszra sem méltatta.

Mint ismeretes, az Erdélyi Szépmíves Céh kiadványát 1924-ben hozta létre Kós Károly és a köréje tömörült írógárda (Paál Árpád, Zágony István, Kádár Imre, Ligeti Ernő, Nyirő József). 1926-ban pedig, a marosvécsi Kemény-kastélyban rendezett írói összejövetelen a Céh jelenlévő alapítói felajánlották vállalkozásukat helikoni író társaik közösségének. Így alakult meg 1926 októberében az új Erdélyi Szépmíves Céh — a *Helikon* szabad irodalmi tömörülés kiadványát, mely nagyszámú írógárdájával a két világháború közötti időszak legjelentősebb kiadói vállalkozása volt.

A korabeli visszhang azonban korántsem volt egységesen elismerő. A baloldali marxista indíttatású bíráló a társadalmi tények és szükségletek s az irodalmi termés szembesítéséből indul ki. Van viszont olyan bíráló is, mint Kristóf György, aki Nagy Dániel *Cirkuszának* megjelenése kapcsán azt írja, hogy a Szépmíves Céh el akarja hagyni címéből a szépet, és csak a művesek céhe akar lenni (*Újság*, 1926. 171.). Még ennek a konzervatív kritikának a szempontjai is magyarázhatók. De ma már szinte érthetetlen az az áradata, amely állandóan ott hömpölygött a *Helikon*, a Céh és Kós Károly személye körül.

Az ellenszenv visszanyúlik abba az időbe, amikor az első világháború után a megváltozott közjogi helyzet folytán merőben más körülmények közé került erdélyi magyarság józanabb szemléletű képviselői a romániai viszonyokra való aktív, alkotó beilleszkedésre hívták fel a kisebbségi sorsba került nemzetiséget.

A kisebbségi politikusok java része, az osztrák—magyar dualizmusból magával hozott dzsentri felfogásával, képtelen volt reálisan értékelni a beállott helyzetet. Magatartásuk a megvető hallgatástól a természetlennek bizonyuló sérelmi politika erőltetéséig terjedt. Kós Károly a *Kiáltó Szóval* az elsők között állt ki egy új, az eddigtilt merőben különböző nemzetiségi magatartásért. Mivel egész művészi-politikai tevékenysége az egyszerű emberek érdekeiből, szükségleteiből nyerte erkölcsi alátámasztását, nyilvánvaló, hogy a hatalom gyakorlásából kicsúszott, de arra tovább is igényt tartó egyének, volt fő- és alispánok, szolgabírók, jegyzők, földbirtokosok nem kísérték rokonszenvvel újszerű s főleg demokratikus kezdeményezéseit. Ez a magyarázata annak, hogy a rágalmozó kórus főleg a Magyar Párt és a katolikus egyház egyes szószólóiból verbuválódott. Az állandóan visszatérő vád az volt, hogy a Céhet lefizették. A dzsentri antiszemitizmus jellegzetes érveit is szívesen felhasználták a hitelrontás érdekében. Egy 1925-ben írt cikkében (*Nikotin*) Benedek Elek veszi védelmébe Kósék egy lapkiadói kezde-

ményezését. Így érthető, hogy az első sikereken túl az új Erdélyi Szépmíves Céh megalakulása s a Helikon körével való összefonódása újabb tápot adott a vádaskodóknak. Erre céloz Kós Károly első levelében. A második levélben még részletesebben tárja fel a rágalmozók indítékait és módszereit.

Cluj-Kolozsvár 1927. januárius 11

Mélyen tisztelt Báró Úr!

Engedje meg, hogy egészen őszintén bevalljam, hogy mellékelt könyvét nem azért nem küldtem mostanig vissza, mintha nem olvastam volna el már régen, sem azért mintha megfelejtkeztem volna annak visszaküldéséről. De vártam az alkalmat a visszaküldésre, mert akartam levelet is küldeni melléje. Báró Úr legutolsó levele és az én arra adott válaszom, sajnos, nem olyanok voltak, melyek régebbi nagybecsű leveleinek hangját fedték volna és elismerem, hogy az én levelem is talán kissé erőshangú volt. De ez sem nem tiszteletlenségből, sem nem a Báró Úr személyével, politikai becsületességének tudásával, illetőleg azok iránti változatlan megbecsüléséből fakadt. Azonban újra hangsúlyozom, hogy bántott az, hogy Báró Úr olyan befolyások alá került, melyek következtében éppen a legérzékenyebb pontomon ütött — tudom, hogy akaratlanul és tudom, jóhiszeműleg, — igen-igen erőset. Ez a pont a művészetem és annak szabad, független voltában való kételkedése. Az az ominózus Helikon okozta ezt. Viszont akármennyit is gondolkozom azóta is ezen, nem tudok magamban felfedezni egy parányt is, egy atomot is, amelytől sejteném, hogy én, vagy azok az igazi művészcigány barátaim a leghaloványabb formában is — eladták magukat egy politikai klikknek. Ha úgy volna, akkor kitépném azt az atomot magamból és nem vállalnám a barátaimat. (Barátaim közé nem minden művészt ill. író-t számítok.) Viszont olyan ostoba és vak sem vagyok, hogy ne lássam — talán tisztábban, mint sok más, — hogy igenis vannak, vagy talán lehetnek olyan tendenciák, melyek a szellemi munkásokat, azoknak tudtán kívül politikai céljaik érdekében csoportosították. Lehet, mondom, hogy úgy van, bár én éppen ebben az esetben vagyok ezt legkevésbé hajlandó elhinni, viszont más esetben ezt pozitíve tudom.

De azt tudom és vallom, hogy ha ilyen célok, vagy reménységek volnának is, azokról minket, a Szépmíves Céhet alkotó íróművészeket sem nem érdekel, sem nem befolyásol. Előttünk egyetlenül az a cél lebegett a régi Szépmíves Céh megalkotásánál is, az újjáalakult Céhnél is, hogy Erdély íromunkásainak és vele Erdély magyar kultúrájának szabadságát, függetlenségét megóva, munkánkat közös erővel és csupán az irodalmunk igazi barátaira támaszkodva, az üzletes v. politikai vállalatoktól és klikkektől mentesen valósíthassuk meg. Ez az igazság Báró Úr! Bárki, ha mást mond, hazudik! És ha bármelyik pillanatban, tudtomon kívül történne valami olyan, ami ezt a függetlenséget, a gondolatnak ezt a szabadságát, a tiszta irodalomnak minden politikai mentalitáson felülállóságát az Erdélyi Szépmíves Céhnél is befolyásolni akarná, abban az esetben én volnék az első és hiszem, hogy íróbarátaim jórésze a második, akik ezt meg nem tűrnék egy pillanatra sem és a konzekvenciákat minden alkuvás nélkül levonnák.

Ezért kérem Báró Urat, akit őszintén nagybecsülök, hogy ezt higgye el nekem. Az a kicsi és szerény múlt, mely mögöttem áll, nem hiszem, hogy alkalmat adott volna arra, hogy ennek ellenkezőjét tapasztalja. Viszont álbüszkeség lett volna részünkről és a mai erdélyi viszonyok között talán bűn, ha mi szellemi munkások visszautasítjuk az önmagától kínálkozó alkalmat, mely lehetővé tette, hogy kezdésünk megsziárdulhat és ezáltal egy valóságos írói kollektivitást gyakorlatilag lehetővé tesz.

Kérem Báró Urat, nézze és vizsgálja a dolgokat erről az oldalról is és nem hiszem, hogy igazságérzete és gazdasági érzése ne adjon nekem igazat.

Kérem olvassa el mellékelt füzetünket, mely röviden összefoglalja mindazt, ami a közelmúltban (7 esztendő óta) történt, megmondja Céhünk keletkezésének okait és jövőendő terveit, valamint a Helikkal való összefüggését. És kérem, határozzon akkor arról, vajjon becsaptunk-e valakit, vagy nem? Vajjon szükség-e a mi munkánk, vagy nem? És a Maga részéről mérlegelje azután, hogy van e értelme, hogy továbbra is velünk, oldalunk mellett, minket támogatva maradjon, vagy pedig hagyja, hogy útunkon nélkülözziük Báró Urat, akit én is tudom, hogy sokan közülünk örömmel és hálával tudtuk mellettünk és törekvéseink mellett.

De bízom abban, hogy ítélete nem marasztalhat el engem és társaimat, mert tiszta lelkiismerettel állítom, hogy büntelennék tudom magunkat.

Maradtam Báró Úrnak őszinte tisztelettel

Kós Károly

Igen tisztelt Báró Úr!

Elsősorban és mindenekelőtt kérem, hogy amennyiben Báró Úrnak úgy tűnt fel előbbi levelem, hogy abban nem illendő, nem művelt emberhez méltó, kissé igen nyers, vagy erős hangot használtam volna, úgy kérem szíves bocsánatát. Az sem jutott eszembe, hogy Báró Úrat vádlónak tüntessem fel. De az bizonyos, és ezt a lehető biztos tudáson alapuló következtetésem alapján állítom, hogy van okom vádolni erdélyi magyar közéletünknek igen-igen sok egyes [!] egyéniségét. És ha levelemben a keserűség keményebb szavakkal nyilatkozott volna a kelleténél, úgy ez az én sok-sok keserű tapasztalatomnak a kitörése. Mert csudálatos dolog ám az, hogy bármit próbáljon, kezdjen, iniciáljon az ember, az elsősorban és minden esetben titkos vagy nyílt támadásokban nyilvánul meg, melyekben minden új gondolatot, minden szabad nyilvánulásra törekvést, minden felvilágosításra törekvést egyszerűen letiporni, kigúnyolni, megsemmisíteni törekednek. És mindig ugyanazok a körök, ugyanazok a társadalmi rétegek.

Tudom azt, hogy bármit kezdeményeztem hét esztendő óta, lett légyen az politika, művészet, irodalom, társadalmi, vagy akár gazdasági akció, azt azonnal kipattanása után meggyanúsították. Meggyanúsították a személyt, vagy személyeket, az ügyet, mindent és minden módon. Az azután a másik lapra tartozik, hogy amikor sikerült a dolgot agyonverni, engem existenciámban megingatni, akkor szépen mások csinálták meg az akciót. A baj az, hogy rendesen elforgatva, megszüritve, rosszul. De bizonyos, hogy céljukat elérték, mert minden akció, eszme mégis csak az ő monopóliumuk maradt az — egység szent jelszava segítségével.

A Szépmíves Céh — Helikon is egy újabb, szabad és független megmozdulás. Ez bizonyos, bármit igyekezzenek is reafogni. És a támadások ellene nem szűnnek meg azon a címen, hogy ez az akció bizonyos magyar kultúrvállalkozások egysége ellen irányul. Kérem Báró Úrat, hol van az az egységes nagy kultúrákció, aminek az egységét meg lehetne bontani?

Ellenben itt fáj embereknek és intézményeknek, hogy valami indult, ami független és (akármit is mondjanak) demokrata. Független mindentől és mindenkítől. Ahol bizonyos emberek igen helyesen és becsületesen vállalták a primus inter pares helyét annak minden konzekvenciájával egyetemben. És sajnos, hogy ebben az ellenünk, a szellemi munka függetlenségéért és életéért folytatott igazán nehéz tusakodásainkban zsidókérdést és felekezeti gyűlölködést kernek bele. Amikor magyar közönségünket nyíltan felszólítják, hogy ne bízzék bennünk, hogy bojkottáljon minket, mert részben komisz zsidók, részben kommunisták, részben (és ez a furcsa) mágnások uszályhordozói, szolgálói és talpnyalói vagyunk.

Báró Úr! Higgyen nekem, hogy mindezeket nem írnam meg, ha nem tudnám, hogy Báró Úr nem ezeknek az aljas machinációknak se ennek a komisz hadjáratnak munkása. Nem mernék őszinte lenni, ha nem tudnám, hogy szabad és kell őszintének lennem! De bizonyosan tudom, a Báró Úr meglévő levelei a bizonyítékok, hogy Báró Úr az az erdélyi mágnás, aki talán egyesegyedül gondolkodik úgy, ahogy kell. És ezt nem hizelgéskeppen mondom.

Báró Úr tévedhet néha; sőt inkább Báró Úr is megtéveszthető. Mert vannak, akiknek érdeke, hogy itt senki magyar ne lásson szabadon és tisztán. Ezer esztendőös bűnök folytatását erőszakolják ma és itt nekünk, mely bűnöknek tragikus következtetését népünk viseli legsúlyosabban és nem a bűnöző osztályok.

De nem akarok keserűségemben többet mondani. Ez is, igen sok. De erősen meggyűlt és néha ki-kicsordul.

Kérem Báró urat, ne haragudjék és kérem higgyen abban, hogy vannak, akik gyanú és vád ellenére, a maguk tehetetlen szegénységében, védtelenségében is, fanatikusan hisznek a jóban, igazban, szabadságban és becsület munkájuknak valamikor való eredményében. És menni fognak azon az úton, amelyik ha a kereszthez is vezet, de mégis az egyetlenül igaz út.

Igaz tisztelettel
Kós Károly

A nyugtát mellékeltem

A leveleket Kós az Erdélyi Szépmíves Céh háromszínyomású fejleces papírára írta. Megírásuk pontos háttére még tisztázatlan. Az első levélben említett füzet a Kós Károly írta és saját grafikai szerkesztésében megjelent kis ismertető lehet (*Erdélyi Szépmíves Céh*. Lapkiadó nyomdai műintézet r.t. Cluj, é.n.). A második levél utóirata feltehetően a beküldött előfizetési díj nyugtázása. Az elvi nézeteltérések dacára Bánffy nem feledkezett meg az anyagi támogatás folyósításáról. S nem lehet véletlen, hogy a jórészt az ő igazgatása alatt működő gödemesterházi uradalom főerdésze, Klözél Oszkár is megjelenik az előfizetők sorában. Sajnos, a sztánai Varjúvár feldúlásával az addig esetleg megőrzött Bánffy

Ferenc-levelek is föltehetőleg megsemmisültek. A korabeli napisajtó részletes áttanulmányozása adhatna még közelebbi eligazítást. Azonban a viták légkörét elég érzékletesen felidézhetjük, ha összevetjük a már idézett Benedek Elek-cikket Kós Károly egy későbbi, a *Mai Világban* a harmincas években megjelent vitacikkével (*Isa por és chomuv vogmuc*). A személyek bizonyára változtak, csak a rágalmak nem. Idézzük Kós Károlyt:

„Hínléder úr kultúrbotránynak tartja, hogy az előkelő irodalmi társaságnak, az Erdélyi Helikonnak tagja vagyok. [Utalás Hínléder Fels Ákos a Magyar Párt kulturális szakosztályának szatmári ülésén tett megjegyzésére.] Megbotránkozik azon, hogy Bánffy Miklós gróf úr egy kétarcú nemzetáruólval együtt igazgatja a Helikont. Halálos bűnnek tartja, hogy amikor a Helikon írói irodalmi felolvasásokat tartották Budapesten, senki sem tartotta fontosnak figyelmeztetni Budapest magyarságát, hogy az erdélyi írók között egy mételyhintő nemzetáruól is van.“ Majd a továbbiakban: „Amikor az Erdélyi Helikon két esztendeje Budapestre ment irodalmi estélyét megtartani, igenis jónak látták bizonyos magyar urak, figyelmeztetni a magyarországi megfelelő köröket, hogy vigyázzanak, mert az Erdélyi Helikon nem szobatiszta: bizonyos nemzetáruólók is találhatóak közöttük. Sőt többet is tettek az aggodó magyarok: gyöngéden figyelmeztették a román állambiztonsági szervezetet is, hogy vigyázzanak, mert az Erdélyi Helikon nem »szobatiszta«, bizonyos irredentákkal van fertözve.“

A két, keletkezési idejük szempontjából távolesó cikket elolvasva világosan kirajzolódik, kikkel kellett megküzdenie Kós Károlynak elvei érvényesítéséért.

Külön figyelmet érdemelnek Bánffy Ferenc széljegyzetei. Véleményét ugyanis többnyire ráírta az olvasott levélre, s válaszait ezek nyomán szerkesztette meg. Az első levelen például ilyesmiket találunk: „nem bánt“ (a kissé erőshangú levél); „nem is megy! phisikai okokból sem“ (már mint a befolyásolás, ugyanis Bánffy nem hallott); „helyes“ és „intransigentia“ arra vonatkozóan, hogy bizonyos reménységek a Céhet nem befolyásolják. A vállalkozás célkitüzéseit leíró vallomást pedig ilyen megjegyzések kísérik: „hiszem“; „elismerem“; „örömmel veszem tudomásul“. Ilyen rugalmasan reagál nemcsak Kós Károly, hanem mások leveleire is. Így a válaszlevelek, ha szó szerint nem is, de szellemükben kikövetkeztethetjük.

A levélváltás létrejöttét kiváltó okot valószínűleg az első levél jobb felső sarkában található széljegyzet rejti magában. Itt ugyanis ez áll: *Cirkusz! B. M. Hírlap?!* Ez arra enged következtetni, hogy a *Bukaresti Magyar Hírlap* valamelyik számában, Nagy Dániel könyve kapcsán a Céhet érintő cikk jelenhetett meg.

A vitaközö felek között lényeges, mondhatni eredendő felfogásbeli különbségek vannak. De érdekes, és a polémiák történetében szokatlan, hogy Bánffy, bár nincs azonos nézetben Kós Károlyval, mégis hajlik az igaz érekre. Kemény ellenfél, de nem ellenség. A mai olvasónak nagy élmény lett volna a teljes levélváltás, két nagy egyéniség, a két világ képviselőjének nagyszerű párbaja. A Kós Károly-portré megrajzolásra vár. A harc lételemének tűnik. Ahol jelen volt, ott mindig kíméletlen összecsapások folytak. Az eljövendő életrajzíró is szembetalálja magát az egykori küzdőfelek tarka seregével. Köztük eligazodva, a két világháború közti nemzetiségi sors számos kérdését tisztázhatja. S ez talán elhatározó jelentőségű lehet magatartásunk, eszmei fegyvertárunk, erkölcsi kiállásunk alakításában.

Sántha Imre kerámiaja